

פרק ה'

ההשקעה במשק

ההשקעה הגולמית הסתכמה בשנת 1961 ב־1,327 מיליון ל"י לעומת 1,036 מיליון ל"י בשנת 1960. הגידול הריאלי הגיע ל־18 אחוזים, בעוד שבשנת 1960 כמעט ולא חל שום גידול ריאלי. ברמת המחירים חלה עלייה של 9 אחוזים, והגידול הנומינלי הסתכם, איפוא, ב־28 אחוזים, בקירוב.

בעוד שבשנת 1960 צרך המשק את כל תוספת המקורות שעמדו לרשותו, הופנו בשנת 1961 כ־28 אחוזים ממנה להשקעות.

כ־85 אחוזים מתוספת ההשקעה הריאלית, שהסתכמה ב־1961 ב־190 מיליון ל"י, הופנו לענפי התעשייה, התחבורה והמגורים.

השקעה הנקייה גדלה אף היא בשיעור רב של 25 אחוזים, במונחים ריאליים, בעוד שב־1960 חלה בה ירידה — בעקבות אי הגידול בהשקעה הגולמית. במחירים שוטפים עלתה ההשקעה הנקייה

לוח ה־1

ההשקעה במשק, 1958 עד 1961

1961	1960	1959	1958	
מיליוני ל"י				
				ההשקעה הגולמית
1,327	1,036	993	906	במחירים שוטפים
1,166	988	977	906	במחירי 1958
				ההשקעה הנקייה
897	675	677	623	במחירים שוטפים
811	649	666	623	במחירי 1958
אחוזים				
				העלייה או הירידה (-) הריאלית
				לעומת השנה הקודמת
18	1	8	4	בהשקעה הגולמית
25	-3	7	2	בהשקעה הנקיים —
				חלקה של ההשקעה הגולמית
28	2	14	16	בתוספת המקורות

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ביותר מ־30 אחוזים. העלייה בהשקעה הנקייה נתאפשרה הודות לגידול עודף היבוא בשיעור של 18 אחוזים ולגידול החיסכון הנקי של המשק בשיעור של 380 אחוזים. כתוצאה מכך עלה חלקו של החיסכון בהשקעה הנקייה מ־5 ל־17 אחוזים. על רקע הירידה שחלה בחיסכון ב־1960, שבה קטנה ההשקעה הנקייה למרות גידול עודף היבוא, יש בכך משום התפתחות חיובית. העלייה במימון הציבורי של ההשקעות פיגרה אחרי הגידול בהשקעות, וחלקו של המימון הציבורי ירד מ־53 אחוזים מכלל ההשקעות ב־1960 ל־45 אחוזים ב־1961. בחלקה יש בירידה זו משום ביטוי למדיניות הממשלה, המכוונת להקטנת חלקה בשוק ניירות הערך כדי לאפשר את הגדלת המימון העצמי בחברות הממשלתיות ובמפעלים אחרים, באמצעות שוק זה.

העלייה במחירי ההשקעות ב־1961 היתה גבוהה מאשר ב־1960, שבה הופרה היציבות שהיתה קיימת בשנים 1958 ו־1959. במחירי נכסי ההשקעה מיבוא חלה ב־1961 עלייה של 6 אחוזים לעומת אחוז אחד בשנה הקודמת. גרמו לכך העלייה במחירים הבינלאומיים של נכסי ההשקעה והטלת מסים על ציוד. מחירי הציוד מהייצור המקומי עלו ב־5 אחוזים. העלויות היו גבוהות יותר במחירי השקעות שמקורן בתפוקה החקלאית — 9 אחוזים — ובמחירי מבנים ועבודות עפר — 11 אחוזים. בבנייה נגרמה העלייה על־ידי עליית השכר ומחירי חומרי הבנייה, בעקבות ההרחבה הגוברת בהיקף הבנייה.

לוח ה' 2

השקעה במשק לפי הענף, 1960 ו־1961

מחירים שוטפים	1961		1961 במחירי 1960	אחוז העלייה או הירידה(—) בהשקעה הריאלית	מסך־כל ההשקעה		האחוז מתוספת ההשקעות ב־1961
	1961	1960			1961	1960	
החקלאות	120	117	109	—9	12	9	—6
ההשקיה *	56	71	66	18	5	6	6
התעשייה	184	244	222	21	18	18	20
המחצבים	14	16	14	—	1	1	—
החשמל	37	44	41	11	4	3	2
התחבורה	155	239	232	50	15	19	41
השירותים והמסחר	164	205	187	14	16	15	12
סך כל ההשקעה, פרט למגורים	730	936	871	19	71	17	75
ההשקעה במגורים	166	202	182	10	16	15	8
בנייה פרטית	140	189	170	21	13	14	17
בנייה ציבורית	306	391	352	15	29	29	25
סך כל ההשקעה במגורים	1,036	1,327	1,223	18	100	100	100
סך כל ההשקעה							

* מפעלי מים אזוריים וארציים בלבד.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

1. השקעה בענפי המושק

(א) הבנייה למגורים

העלייה בהיקף הבנייה למגורים הגיעה ב־1961 ל־15 אחוזים, לאחר ירידה של 5 אחוזים בשנה הקודמת. עיקר הגידול חל בבנייה הציבורית, שהתרחבה ב־1961 בשיעור הגבוה של 22 אחוזים — בעיקר בתחום הבנייה לעולים בעקבות התגברות זרם העלייה. הבנייה הפרטית גדלה אף היא — בשיעור של 9 אחוזים לעומת אחוז אחד בשנה הקודמת. גידול זה הוא במידת־מה תוצאה מהתגברות הציפיות לפיחות.

בד בבד עם התנודות בהיקף הבנייה למגורים, בשנים האחרונות, ובעיקר בבנייה הציבורית לעולים, אפשר להבחין במגמה של ירידת משקלן היחסי של ההשקעות במגורים בתוך כלל ההשקעות במשק; מ־33 אחוזים ב־1956 ירד משקלן ל־29 אחוזים ב־1961.

(ב) ההשקעות בנכסים יצרניים

בתחום זה בולטת העלייה הרבה שחלה ב־1961 בהשקעות בתחבורה — בשיעור של 50 אחוזים עלייה זו נבעה מהגדלת הרכישות של מטוסים, עם המעבר של חברת "אל־על" לתעופה סילונית, וכן מהגדלת הרכישות של אניות. במכונות הושקעו בשנה זו כ־70 מיליון ל"י, ובנמלים — כ־11 מיליון ל"י, מזה 5 מיליון ל"י בנמל אשדוד ו־6 מיליון ל"י בנמל חיפה.

העלייה המהירה בהיקף ההשקעות בתחבורה מהווה המשך למגמה שציינה את השנים האחרונות. בין 1956 ל־1961 גדלו ההשקעות בענף זה בשיעור ממוצע שנתי של 17 אחוזים, הגבוה מהעלייה הממוצעת של כלל ההשקעות במשק. התרחבותו של ענף זה היא פרי מדיניות הממשלה המכוונת להרחבת הספנות והתעופה.

ההשקעות בחקלאות ירדו ב־1961, הן במשקלן בתוך כלל ההשקעות והן בגודלן המוחלט. עיקר הירידה חלה בהשקעות במבני משק ובעבודות הייעור והכשרת הקרקע. לעומת זאת גדלו ההשקעות בצידוד חקלאי, המביאות להגברת המיכון בחקלאות, והשקעות בבעלי חיים. כמה גורמים פעלו להקטנת היקף ההשקעות בענף זה: העבודות היוזמות בהכשרת קרקע ובייעור, שמימונן בא מכספי תקציבים ציבוריים, צומצמו בעקבות שיפור מצב התעסוקה במשק; בענף הלול כמעט ולא נעשו השקעות חדשות — כתוצאה ממדיניותה של מועצת הלול, שחששה מפני ירידת רווחיות הענף.

ירידת ההשקעות בחקלאות נמשכת למעשה זו השנה השלישית. הסיבה העיקרית לכך היא בהעברת הדגש מקליטת העלייה בהתיישבות החקלאית לקליטה בעיירות פיתוח, בעקבות הרווייה בייצור החקלאי. גם היקף העבודות היוזמות, שהצטמצם בשנים האחרונות, פעל לצמצום ההשקעות בענף זה.

ההשקעות בהשקיה גדלו ב־1961 ב־18 אחוזים. כבשנים הקודמות היתה מרבית ההשקעה קשורה גם בשנה זו במוביל המים הארצי, שתפקידו העברת עודפי המים מצפון הארץ לדרומה, ויצירת מערכת השקיה ארצית, אחידה.

בתעשייה נמשך גידול ההשקעות בשיעור גבוה כבשנים הקודמות, והיקף ההשקעות גדל ב־21 אחוזים. לפי שעה אין נתונים מהימנים על הגידול בענפי המשנה ועל הרכבו מבחינת היחס בין השקעות במפעלים קיימים לבין השקעות במפעלים חדשים.

בתקופה שמ־1958 עד 1961 היה שיעור הגידול הממוצע של ההשקעות בתעשייה ובמחצבים גבוה מזה של כלל ההשקעות בנכסים יצרניים. גרמה לכך מדיניות התיעוש שהתבטאה בהקצאת חלק ניכר מכספי תקציב הפיתוח לענפים אלה, בהענקת הקלות במסים ובהתרת פחת מואץ, בהכשרת עובדים, במאמצים למשיכת הון זר ובהטלת מכסים גבוהים על יבוא מתחרה. עד שנת

1961 היה יבוא הציוד לתעשייה פטור ברובו ממכס — דבר שעודד את הרחבת השקעות בענף, אך מאידך, מנע מהמפעלים המייצרים ציוד הגנה מפני תחרות מבחוץ. באפריל 1961 שונה המצב עם הטלת מכס על ציוד, בשיעור של 20 אחוזים. גם הביקוש המוגבר למוצרי תעשייה, ששורשיו בעלייה המתמדת בהכנסות, הביא להתרחבות ענף זה.

בענף החשמל הוחל ב-1961 בבניית תחנת "אשדוד ב'" וגמשה הקמת תחנת "חיפה ב'". לעומת 1960 חלה בשנה זו עלייה בהשקעות, אם כי בשנים האחרונות נסתמנה בהן מגמת ירידה, כתוצאה מכך שמרבית ההשקעות ברשת החשמל הארצית נעשו כבר לפני 1956, וכן בגלל ירידה מסוימת בהשקעה הדרושה ליצור חשמל, בעקבות ההתקדמות הטכנולוגית. העלייה בהשקעות בענף השירותים והמסחר נבעה מהגברת הבנייה של בתי הארחה ובתי עסק; לעומת זאת עלו ההשקעות בבנייני ציבור במידה מועטת בלבד. בשנים האחרונות היה ענף השירותים והמסחר נתון בהתרחבות מתמדת, שמקורה בהשקעות בענף המלונאות ובהשקעות הקשורות בהקמת האוניברסיטה, מרכז הדסה ובנייני ממשלה בבירה.

לוח ה' 3

ההשקעות ושיעורי הגידול הממוצעים, לפי הענף, 1956 עד 1961

(אחוזים)

הענף	הרכב ההשקעות		אחוז העלייה או הירידה (-) השנתית הממוצעת
	1956	1961	
השקעות במגורים	34	29	7
השקעות בענפים יצרניים	66	71	11
סך כל ההשקעות	100	100	10
השקעות בענפי הייצור			
התקלאות	20	12	1
ההשקיה	9	8	8
התעשייה והמחצבים	23	27	16
החשמל	11	5	-1
התחבורה	19	26	17
המסחר והשירותים	18	22	16
סך כל ההשקעות בענפים יצרניים	100	100	11

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

2. ההשקעה במשק, לפי סוג הנכס

ב-1961 חל בהשקעות בציוד גידול ריאלי של 33 אחוזים לעומת גידול של 18 אחוזים בכלל ההשקעות, ועלה, איפוא, חלקו של הציוד בתוך כלל ההשקעות. עיקר התוספת הופנתה לתעשייה ולתחבורה — כ-90 מתוך 107 מיליון ל"י. בייצור המקומי של ציוד חלה עלייה ב-22 אחוזים בלבד, כך שמשקלו של הציוד המיובא עלה והגיע לכדי 63 אחוזים מכלל ההשקעה בציוד. הגידול המהיר יותר בציוד המיובא נגרם על-ידי עלייה בחלקם של המטוסים והאניות בכלל ההשקעה בציוד.

ההשקעה במשק, לפי סוג הנכס, 1960 ו-1961

סוג הנכס		1960	1961	1961	אחוז העלייה או הירידה (-) בהשקעה הריאלית מ-1960 ל-1961	מסך כל ההשקעות האחוז	
		מחירים שוטפים (מיליוני ל"י)	מחירי 1960	מחירי 1961		1960	1961
נכסים מייצור חקלאי		62	62	57	-8	6	5
מבנים ועבודות עפר		620	770	696	12	60	57
ציוד		354	495	* 470	33	34	38
סך כל ההשקעה		1,036	1,327	1,223	18	100	100
השקעה בציוד		90	115	110	22	26	24
ציוד מקומי		209	298	289	38	61	63
ציוד מיבוא		46	62	60	30	13	13
הוצאות התקנה		9	20	—	—	—	—
מסים		354	495	** 459	33	100	100
סך כל ההשקעה בציוד		354	495	** 459	33	100	100

* לרבות המסים.

** להוציא את המסים.

ח מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הגידול שחל בהשקעות במבנים ועבודות עפר הוא תוצאה של גידול ההשקעות בנכסים אלה בענף המסחר והשירותים ושל הרחבת הבנייה למגורים.

ב-1961 חלה, כאמור, עלייה במשקלו של הציוד, ובעיקר של הציוד מיבוא, בתוך כלל נכסי ההשקעה; התפתחות זו היה בה כדי להקל מלחץ הביקוש לעובדים, בשנה בה היה המשק שרוי, בדרך כלל, בתנאי תעסוקה מלאה, ונסתמן אף מחסור מסוים בעובדים; אולם בד בבד עם זאת היא הביאה להרעה ניכרת במאזן התשלומים. כן חלה עלייה במשקלם של נכסי ההשקעה, כגון אניות ומטוסים, שהפעלתם לא תגדיל בהרבה את הביקוש לעובדים בשנים הבאות.

3. מלאי ההון

בראשית 1961 היה מלאי ההון בענפי הייצור במשק גדול ב-12 אחוזים מאשר בראשית 1960. מספר המועסקים גדל ב-5 אחוזים, ומלאי ההון לעובד גדל, איפוא, ב-6 אחוזים בלבד. זהו הגידול בעתירות ההון בשנה זו.

בחקלאות היה שיעור הגידול של מלאי ההון נמוך מן הממוצע, אולם מאחר שמספר המועסקים בענף לא גדל, חלה העלייה במלאי ההון למועסק באותו שיעור.

מבחינת גידול מלאי ההון למועסק בולט ענף התעשייה והמחצבים, שבו היה שיעור הגידול נמוך בגלל העלייה הניכרת — 8 אחוזים — במספר המועסקים. יתכן, שאחד הגורמים, שהביאו לכך, היה ניצול של עודף כושר הייצור בענף.

במלאי המגורים נפש חלה ב-1961 עלייה של 4 אחוזים, ובכך נמשכה המגמה של שיפור תנאי הדיור על אף התגברות העלייה.

מלאי ההון*, 1960 ו-1961

הענף	1960		1961		הגידול הריאלי		הגידול הריאלי במלאי ההון למועסק	
	מחירי 1960				הממוצע השנתי 1956 עד 1961	מ' 1960 ל' 1961	הממוצע השנתי 1956 עד 1961	מ' 1960 ל' 1961
	מיליוני ל"י				אחוזים			
החקלאות	1,328	1,410	8	6	{	6	6	6
ההשקיה	843	927	8	10				
התעשייה והמחצבים	1,626	1,819	12	12		12	5	2
התחבורה	1,180	1,395	13	18		18	8	8
החשמל	437	475	10	9		9		
השירותים והמסחר	1,040	1,218	18	17		17	13	13
סך כל מלאי ההון שלא למגורים	6,454	7,244	12	12		12	7	6
								הגידול הריאלי במלאי המגורים כנפש ***
מלאי ההון במגורים	4,161	4,508	9	8		8	5	4
סך כל מלאי ההון	10,615	11,752	11	11		11		

* המלאי בסוף השנה.

** המלאי כתחילת השנה מחולק במספר המועסקים במשך השנה. נכלל כאן מלאי ההון של ענף החשמל, שלא נכלל באף אחד מהענפים הבודדים.

*** מלאי במגורים בסוף השנה מחולק באוכלוסיה של סוף השנה.

המקור: א. 9. נתונים, "הון, תעסוקה ותפוצה בישראל, 1950 עד 1959", ירושלים, 1961.

4. מימון ההשקעות

לאחר יציבות של כמה שנים במשקל ההשקעות, שמימון נעשה בכספי הסקטור הציבורי, ברמה של 52 עד 54 אחוזים מכלל ההשקעות, חלה ב-1961 ירידה במשקל המימון הציבורי עד 45 אחוזים. אם כי במונחים נומינליים גדל המימון הציבורי ב-7 אחוזים, לא חל בו במונחים ריאליים כל שינוי ב-1961 בגלל עליית המחירים במשך השנה.

ירידת משקלו של המימון הציבורי היא בעיקר פרי מדיניות הממשלה, המכוונת להפנות לשוק ניירות הערך מפעלים אשר עד כה קיבלו הלוואות מתקציבי הפיתוח. קו זה נתן את אותותיו בענפי החשמל, התעשייה והמחצבים, ומפעלים שונים בענפים אלה מימנו חלק גדול יותר של השקעותיהם באמצעות שוק ניירות הערך. העלייה ברווחיות התעשייה איפשרה, כנראה, אף היא מימון עצמי מוגדל.

בענף התחבורה מימנו חברות הספנות וחברת "אל-על" חלק מרכישת האניות והמטוסים על ידי מלוות ישירים מחוץ לארץ, מבלי שהדבר בא לידי ביטוי בתקציבי הממשלה. בחקלאות צומצמו התקציבים שנועדו למימון עבודות יזומות. מאידך, עלה המימון הציבורי במפעלי ההשקיה. מתוך צירוף שתי המגמות חלה ירידה קלה במשקל המימון הציבורי בענף. ירידת חלקו של המימון הציבורי בהשקעות בענף השירותים והמסחר נבעה מעליית חלקם של בתי העסק וההארכה בתוך הענף לעומת ירידת חלקם של השירותים הציבוריים.

המימון הציבורי של ההשקעות במשק, לפי הענף, 1958 עד 1961

מחירים שוטפים

הענף	1961					1960		
	חלקו של המימון הציבורי בהשקעות			חלקו של המימון הציבורי בהשקעות		סך כל ההשקעות	סך כל ההשקעות	
	חלקו של המימון הציבורי בהשקעות	המימון הציבורי	סך כל ההשקעות	המימון הציבורי בהשקעות	המימון הציבורי בהשקעות			
						1959	1958	אחוזים
החקלאות וההשקיה	72	74	82	155	189	84	148	176
התעשייה	32	42	33	81	244	39	72	184
המחצבים	71	75	19	3	16	50	7	14
החשמל	54	69	7	3	44	5	2	37
התחבורה	68	59	54	123	229	77	119	155
השירותים והמסחר	56	48	47	97	205	57	93	164
המגורים	44	44	34	133	391	38	116	306
סך הכל	52	54	45	595	1,318	54	557	1,036

5. ההשקעה במלאי

נתוני ההשקעה שבפרק זה אינם כוללים את השינויים במלאי, פרט לבעלי חיים במשק החקלאי, מתוך סקר חלקי שהקיף מלאי בסך של 550 מיליון ל"י מתברר שגם ב־1961, כב־1960, גדל המלאי התעשייתי, במחירים שוטפים, ב־8 אחוזים, בקירוב. במלאי חומרי הגלם לחקלאות חלה ירידה, בעוד שמלאי הדלק, המזון וחומרי הבנייה נשאר כמעט ללא שינוי.